

О. В. Люта, І. М. Боярко, Н. Г. Пігуль

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТА

У статті запропоновано методику оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету, що враховує як поточний стан, так і довгострокові тенденції зміни показників фінансової автономії, бюджетної ефективності та фінансової достатності. Проведено оцінку фінансової стійкості бюджету міста Суми на основі запропонованого підходу.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансова стійкість, бюджетна ефективність, комплексна оцінка.

Форм. 1. Рис.1. Табл.7. Літ. 10.

О. В. Лютая, И. Н. Боярко, Н. Г. Пигуль

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА

В статье предложена методика оценки финансовой устойчивости местного бюджета, которая учитывает как текущее состояние, так и долгосрочные тенденции изменения показателей финансовой автономии, бюджетной эффективности и финансовой достаточности. Проведена оценка финансовой устойчивости бюджета города Сумы на основе предложенного подхода.

Ключевые слова: местный бюджет, финансовая устойчивость, бюджетная эффективность, комплексная оценка.

O. V. Liuta, I. N. Wojarko, N. G. Pigul

ELABORATION OF THE METHODOLOGY OF FINANCIAL SUSTAINABILITY ESTIMATION OF LOCAL BUDGET

The methodology of financial sustainability estimation of local budget which takes into consideration the current condition as well as long-term trends in indicators of financial autonomy, budget efficiency and financial adequacy is offered in the article. Using the proposed approach the authors estimated the financial sustainability of Sumy budget.

Key words: local budget, financial sustainability, budget efficiency, complex estimation.

Постановка проблеми. Удосконалення та впровадження в практику економічно обґрунтованих методик оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету є важливими завданням сучасної економічної науки, успішне розв'язання якого сприятиме комплексному управлінню місцевими фінансами, а також дозволить забезпечити: збільшення власних доходів місцевих бюджетів; визначення таких напрямів використання бюджетних коштів, що відповідають цілям соціально-економічного розвитку територіально-адміністративних утворень; формування оптимальної структури видатків бюджету адміністративно-територіальних утворень; регулювання рівня й динаміки дефіциту (профіциту) бюджету; заощадливе та ефективне використання бюджетних коштів та ін.

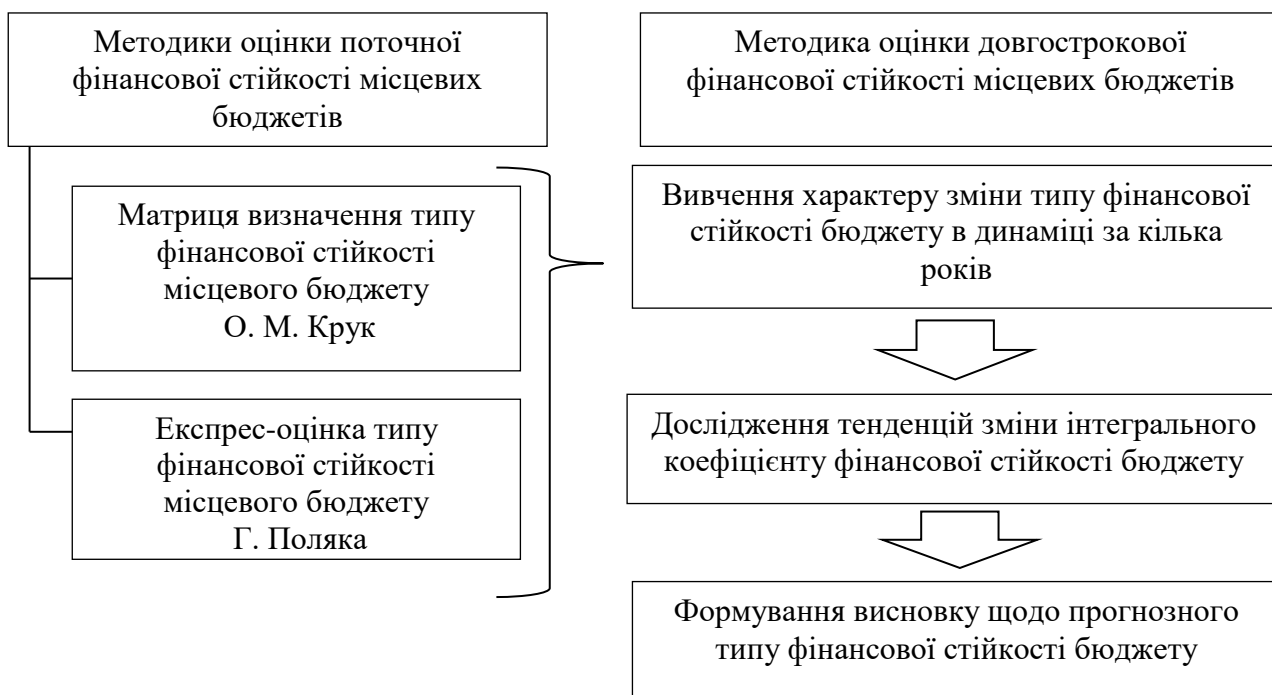
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми оцінки фінансової стабільності бюджетів були запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами, а саме І. Вахович [2], А. Спіфанов [3], І. Камінська [2], О. Крук [6], Г. Поляк [7], Н. Старотенко [9], В. Щербакова [10] та інші. Основу запропонованих ними методичних підходів становить аналіз бюджетних коефіцієнтів, який є одним з найпоширеніших прийомів узагальнення інформації, що міститься у фінансовій звітності місцевих органів влади. Однак, слід зазначити, такі методики оцінки характеризують лише фінансову забезпеченість адміністративно-територіальних одиниць, аналізуючи окремо дохідну та видаткову частину бюджету.

Невирішені проблеми. Аналіз бюджетних коефіцієнтів дозволяє сформулювати загальне уявлення про фінансовий стан місцевого бюджету, але не надає чіткої диференційованої оцінки якості бюджетного фінансування. Проведене нами дослідження запропонованих науковцями методик оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів дозволяє стверджувати, що вони орієнтовані виключно на відображення їх поточного стану, оскільки не враховують динамічні характеристики окремих часткових показників, тенденції їх зміни.

Метою дослідження є розробка методики оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету, що враховує як поточний стан, так і довгострокові тенденції зміни показників фінансової автономії, бюджетної ефективності та фінансової достатності.

Основні результати дослідження. Фінансову стійкість місцевого бюджету можна визначити, як такий його стан, при якому забезпечуються нормальне функціонування суб'єкта місцевої влади, реалізація всіх закріплених за ним повноважень на основі повного та своєчасного фінансування передбачених в бюджеті витрат, включаючи погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього боргів.

Ефективне управління процесом формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування передбачає оцінку поточної та довгострокової фінансової стійкості відповідних бюджетів, тобто статичних та динамічних показників фінансової автономії, бюджетної ефективності та фінансової достатності. Враховуючи вищезазначене, можна запропонувати наступну класифікацію існуючих методів оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів (рис. 1), а також підхід щодо оцінювання довгострокової стійкості.

Рис. 1. Методи оцінки поточної та довгострокової стійкості місцевих бюджетів (складено авторами)

О. Крук пропонує з цією метою використовувати матрицю параметрів, значення якої дорівнюють нулю або одиниці в залежності від виконання заданих умов відповідності бюджетних коефіцієнтів критичним значенням. При цьому певний набір отриманих параметричних оцінок надає можливість ідентифікувати тип фінансової стійкості бюджету (табл. 1), виходячи з відповідності коефіцієнтів нормативним значенням. При цьому застосовується бінарний підхід, при якому відповідність показника нормативному значенню позначається 1, а не відповідність – 0.

Таблиця 1. Матриця типів фінансової стійкості бюджету за О. Крук [6]

Значення тримірного показника			Тип фінансової стійкості
Фінансова автономія	Бюджетна ефективність	Фінансова достатність	
1	1	1	Абсолютний
0	1	1	Нормальний
1	0	1	
1	1	0	
1	0	0	Нестійкий
0	1	0	
0	0	1	
0	0	0	Кризовий

Проведемо оцінку типу фінансової стійкості місцевого бюджету на основі даних звіту про виконання бюджету м. Суми за 2006 – 2011 рр. [11] (табл. 2).

Таблиця 2. Відносні показники фінансової стійкості бюджету м. Суми

Показники (нормативне значення)	Рік					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Показники фінансової автономії бюджету						
Коефіцієнт концентрації власних доходів ($\geq 0,6$)	0,4066	0,1064	0,0968	0,1219	0,0624	0,2204
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів ($\geq 0,8$)	0,8635	0,7185	0,7334	0,7009	0,6980	0,6766
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету ($\leq 0,2$)	0,1365	0,2815	0,2666	0,2991	0,3020	0,3234
Показники бюджетної ефективності						
Коефіцієнт автономії ($\geq 0,5$)	0,1557	0,1003	0,1022	0,0825	0,0513	0,0655
Показники фінансової достатності						
Коефіцієнт бюджетного покриття ($\geq 1,0$)	0,3893	0,3140	0,3576	0,3066	0,2884	0,2650

Розраховано авторами

Як видно з даних табл. 2, відносні показники фінансової автономії, ефективності та фінансової достатності бюджету м. Суми протягом 2006-2011 рр. були нижче нормативних значень. Лише коефіцієнти концентрації власних та закріплених доходів і концентрації фінансової допомоги у 2006 р. відповідали передбаченим нормативним межах, що забезпечують фінансову стійкість місцевого бюджету. Зауважимо, що у переважній більшості система коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету м. Суми демонструє погіршення фінансового стану бюджетного фінансування потреб соціально-економічного розвитку міста у динаміці. У 2011 р., після впровадження змін в порядок формування місцевих бюджетів в Україні, істотних позитивних зрушень у загальній оцінці системи показників фінансової стійкості м. Суми не відбулося, хоча спостерігається незначне покращення в частині посилення концентрації власних доходів, бюджетної ефективності та фінансової достатності.

Тримірний показник типу фінансової стійкості бюджету м. Суми протягом 2007-2011 рр. щорічно становить (0,0,0), що свідчить про перебування місцевого бюджету у кризовому стані, при якому існує потреба в активній фінансовій допомозі з бюджетів вищого рівня, розробці стабілізаційної антикризової стратегії, програми економічного і соціального розвитку. Слід зауважити, що у 2006 р. тримірний показник типу фінансової стійкості для бюджету м. Суми становив (1,0,0), що відповідало нестійкому фінансовому стану системи бюджетного фінансування соціально-економічного розвитку місцевої громади.

Для покращення стану місцевого бюджету необхідно обрати один тактичний пріоритет, на реалізацію якого будуть спрямовані максимальні зусилля органів місцевого самоврядування і ресурси території, що забезпечить певні позитивні зрушення.

В якості альтернативи можна використовувати підхід до експрес-оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів Г. Поляка [7]. На його думку фінансова стійкість бюджету може перебувати у чотирьох станах: абсолютно стійкий, нормальний, нестійкий та кризовий, які визначаються на основі порівняння мінімальних витрат бюджету з обсягами закріплених та власних доходів. Нами

проведено оцінку типу фінансової стійкості бюджету м. Суми за методикою Г. Поляка, модифікованою з урахуванням особливостей формування місцевих бюджетів в Україні, яка також підтверджує кризовий фінансовий стан бюджету даного міста (табл. 3).

Таблиця 3. Оцінка типу фінансової стійкості м. Суми на основі порівняння мінімальних витрат з нормальними джерелами їх фінансування

Показник	Рік					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги, тис. абл.						
Мінімальні витрати бюджету	322 010	275 423	355 245	385210,00	493221,00	588633
Закріплені та власні доходи бюджету	313 391	247 468	354 814	380 165	473 453	563 842
Надлишок (дефіцит) нормальних джерел фінансування мінімальних витрат бюджету	(8 619)	(27 955)	(431)	(5 045)	(19 768)	(24 791)
Тип фінансової стійкості місцевого бюджету	Кризовий	Кризовий	Кризовий	Кризовий	Кризовий	Кризовий

Розраховано авторами

Для інтегральної характеристики фінансової стійкості місцевих бюджетів може використовуватися інтегральний коефіцієнт (K_{int}):

$$K_{int} = \sum_{i=1}^n (K_i \times V_i) \quad (1)$$

де K_i – і-ий коефіцієнт фінансової стійкості;

V_i – рівень значущості і-ого коефіцієнта фінансової стійкості.

Нами пропонується наступна система коефіцієнтів фінансової стійкості та їх рівнів значущості для формування інтегрального показника (табл. 4).

Залежно від отриманої розрахункової величини інтегрального показника стан фінансової стійкості може бути ідентифікований як нормальний або ненормальний. Нормальним фінансовим станом бюджету можна вважати такий, при якому інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості бюджету становить 0,7-0,8. Найбільш бажаним є наближення такого показника до 1.

**Таблиця 4. Показники фінансової стійкості місцевого бюджету для
розрахунку інтегрального показника (розраховано авторами)**

Показник	Алгоритм розрахунку	Рівень значущості
Коефіцієнт самостійності місцевого бюджету	Власні та закріплені доходи поділити на загальні доходи місцевого бюджету (включаючи трансферти)	0,10
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету	Власні доходи поділити на загальні доходи місцевого бюджету (включаючи трансферти)	0,12
Коефіцієнт незалежності по місцевих податках та зборах	Сума надходжень від місцевих податків та зборів поділити на загальні доходи місцевого бюджету	0,20
Коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів	Доходи, що не враховують при розрахунку міжбюджетних трансфертів, поділені на загальні доходи місцевого бюджету	0,25
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від фінансової допомоги	Сума трансфертів до місцевого бюджету поділена на загальні доходи	0,10
Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	Власні та закріплені доходи поділені на загальну суму видатків місцевого бюджету	0,23

В табл. 5 подано розрахункові значення показників фінансової стійкості бюджету м. Суми, які дозволяють зробити висновок, що рівень самостійності бюджету м. Суми протягом 2006-2011 рр. залишається кризовим та істотно погіршився.

Якщо у 2006 р. частка власних та закріплених доходів в загальному обсязі доходів бюджету міста становила близько 86,4%, то протягом 2007-2011 рр. вона мала тенденцію до зниження. У 2011 р. у розрахунку на 1 грн. загальних доходів бюджету м. Суми припадало лише близько 0,68 коп. власних та закріплених доходів. При цьому достатньо низькою є частка власних доходів в загальному обсязі доходів бюджету м. Суми. У 2006 р. вона становила близько 40,7%, то протягом 2007-2010 рр. в середньому складала лише 9,6% і коливалася в межах від 6,2% у 2010 р. до 12,2% у 2009 р. У 2011 р. у розрахунку на 1 грн. загальних доходів бюджету м. Суми припадало лише 0,22 коп. власних доходів.

Разом з тим слід зазначити зростання рівня незалежності бюджету м. Суми за місцевими податками та зборами, який у 2006 р. становив лише 1,79%, а у 2011 р. – 4,03%.

Таблиця 5. Оцінка інтегрального показника стійкості бюджету

м. Суми (розраховано авторами)

Показник	Рік						Рівень значущості
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Коефіцієнт самостійності місцевого бюджету	0,8635	0,7185	0,7334	0,7009	0,6980	0,6766	0,10
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету	0,4066	0,1064	0,0968	0,1219	0,0624	0,2204	0,12
Коефіцієнт незалежності по місцевих податках та зборах	0,0179	0,0218	0,0164	0,0134	0,0006	0,0403	0,20
Коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів	0,8872	0,7997	0,7343	0,7102	0,7271	0,7063	0,25
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від фінансової допомоги	0,1365	0,2815	0,2666	0,2991	0,3020	0,3234	0,10
Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	0,8793	0,6374	0,9092	0,9044	0,8038	0,8177	0,23
Інтегральний показник фінансової стійкості бюджету	0,5764	0,4637	0,5076	0,5029	0,4743	0,4991	x

Також негативно впливає на формування фінансової стійкості місцевого бюджету зниження рівня зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходу, що характеризується відповідним коефіцієнтом. Так, частка доходів, що не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів у загальній сумі доходів бюджету м. Суми протягом 2006-2011 рр. скоротилася з 88,72% до 70,63%. Відповідно, це призвело до зростання залежності бюджету міста від зовнішньої фінансової допомоги: якщо у 2006 р. у кожній гривні доходів міста трансферти становили лише близько 14 коп., то у 2011 р. – понад 32 коп.

Разом з тим рівень покриття витрат місцевого бюджету у м. Суми за рахунок власних джерел залишається достатньо високим і становить у 2011 р. 81,77%, що на 1,39% більше, ніж у 2010 р. та на 6,16% менше, ніж у 2006 р. При

цьому протягом 2006-2011 р. зазначений показник знаходився у межах від 63,74% у 2007 р. до 90,92% у 2008 р.

Проведені розрахунки інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету м. Суми, що узагальнюють величини проаналізованих вище коефіцієнтів, підтверджують його незадовільний, наближений до кризового стан, оскільки значення цього показника протягом 2006-2011 років в середньому становить 0,5040 та має тенденцію до зниження у динаміці. Якщо у 2006 р. інтегральний показник був найвищим і складав 0,5764, то у 2011 р. він дорівнює лише 0,4991. При цьому найгіршу загальну оцінку фінансової стійкості бюджет міста суми мав у 2007 та 2010 рр., коли інтегральний показник становив 0,4637 та 0,4743 відповідно.

Для оцінки довгострокової стійкості бюджетів міста нами пропонується виявляти напрям зміни інтегрального коефіцієнту з врахуванням поточної оцінки типу фінансової стійкості місцевого бюджету (табл. 6).

Таблиця 6. Оцінка довгострокової стійкості бюджету міста
(розраховано авторами)

Вихідний тип фінансової стійкості місцевого бюджету в аналізованому періоді	Характер зміни типу фінансової стійкості місцевого бюджету	Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету	Очікуваний тип довгострокової фінансової стійкості місцевого бюджету
Абсолютний	Збереження	Зростання	Абсолютний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
Нормальний	Перехід до абсолютного	Зростання	Абсолютний
		Зниження	Нормальний
	Збереження	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий

Продовження табл. 6

Вихідний тип фінансової стійкості місцевого бюджету в аналізованому періоді	Характер зміни типу фінансової стійкості місцевого бюджету	Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету	Очікуваний тип довгострокової фінансової стійкості місцевого бюджету
Нестійкий	Перехід до абсолютного	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Збереження	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
Кризовий	Перехід до абсолютного	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
	Збереження	Зростання	Кризовий
		Зниження	Кризовий

Враховуючи раніше отримані оцінки типу поточної фінансової стійкості бюджету м. Суми, а саме його перехід у 2006 р. та перебування протягом наступних років у кризовому стані, а також виявлені тенденції динаміки інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету, можна зробити висновок, що в довгостроковій перспективі оцінка типу фінансової стійкості досліджуваного об'єкту відповідає кризовому типу (табл. 7).

Таблиця 7. Оцінка типу фінансової стійкості м. Суми в довгостроковій перспективі (розраховано авторами)

Показники	Рік					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Вихідний тип фінансової стійкості місцевого бюджету в аналізованому періоді	нестійкий	кризовий	кризовий	кризовий	кризовий	кризовий
Характер зміни типу фінансової стійкості місцевого бюджету	х	перехід до кризового	збереження	збереження	збереження	збереження
Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету	х	зниження	зростання	зниження	зниження	зростання
Очікуваний тип довгострокової фінансової стійкості місцевого бюджету	х	кризовий	кризовий	кризовий	кризовий	кризовий

Висновки. Завдяки запропонованій методикі визначення поточної та довгострокової стійкості місцевих бюджетів досягається об'єктивність та однозначність отриманих результатів оцінки стану бюджетів адміністративно-територіальних одиниць, визначаються фактори, які впливають на такий стан. У свою чергу це створює можливість для визначення причин негативних явищ в бюджетній сфері та більш якісного управління бюджетним процесом.

1. *Балацький Є. О.* Бюджет міста у системі фінансів території [Текст] : монографія / Є. О. Балацький. - Суми : УАБС НБУ, 2011. - 301 с.
2. *Вахович І.М.* Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізм забезпечення / І.М.Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк : «Надстир'я», 2009. – 400 с.
3. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку Сумщини : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої ; [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін.]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 125 с.
4. *Ковальська Л. Л.* Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення : монографія / за ред. Проф.. З.В. Герасимчук. – Луцьк «Надстир'я», 2007. – 420 с.
5. *Коритько Т. Ю.* Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів / Т. Ю. Коритько // Економічний простір. – 2008. – №12/1. – С. 140-145.
6. *Крук О. М.* Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету / О. М. Крук // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2011. – №2. – С. 193-197.
7. *Поляк Г. Б.* Бюджетная система России : научное пособие / Г. Б. Поляк. – М. : ЮНИТИ ДАНА, 2001. – 540 с. – ISBN 948-004-852-33.
8. *Сабитова К. М.* К вопросу о финансовой устойчивости субъектов РФ / К. М. Сабитова // Финансы и кредит. – 2005. – №6 (174). – С. 29 – 31.
9. *Старостенко Н.* Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 39-47.
10. *Щербакова В. І.* Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки / Щербакова В. І., Манеров Г. М. // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №2. – С. 94-99.
11. Звіт про виконання бюджету міста Суми за 2006 – 2011 рр. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=mskiy-byudzhet>

Люта, О.В. Удосконалення методів оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету [Текст] // О.В. Люта, І.М. Боярко, Н.Г. Пігуль // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 9 (135). - С. 194-201.